

Вікторія Стинська,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
ORCID ID 0000-0003-0555-3205,
viktoriia.stynska@pnu.edu.ua

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано основні принципи та аспекти моделювання професійної діяльності майбутніх викладачів закладів вищої освіти. Зазначено, що одним з основних понять у теорії й практиці моделювання об'єктів, процесів і явищ є «модель». На основі аналізу наукової літератури запропоновано різні підходи до визначення поняття модель, змістову характеристику, головні властивості особистості моделі фахівця, її структурні компоненти та визначено поняття «модель фахівця закладу вищої освіти».

Увагу акцентовано на моделях підготовки фахівців, які пропонує сучасна наука в соціальній сфері (ієрархічна, колективна, розвивальна) та теорії управління (феноменологічні (моделі даних), дедуктивні (системні), імітаційні (сендвіч-моделі).

Ключові слова: модель, моделювання, фахівець, професійна діяльність, ЗВО.

Виктория Стинская. Моделирование профессиональной деятельности будущих преподавателей высших учебных заведений

В статье проанализированы основные принципы и аспекты моделирования профессиональной деятельности будущих преподавателей высших учебных заведений. Отмечено, что одним из основных понятий в теории и практике моделирования объектов, процессов и явлений является «модель». На основе анализа научной литературы предложены различные подходы к определению понятия «модель», содержательную характеристику, основные характеристики личности модели специалиста, ее структурные компоненты и определено понятие «модель специалиста высшего учебного заведения».

Внимание акцентировано на моделях подготовки специалистов, которые предлагает современная наука в социальной сфере (иерархическая, коллективная и развивающая) и теории управления (феноменологические (модели данных), дедуктивные (системные), имитационные (сендвич-модели).

Ключевые слова: модель, моделирование, специалист, профессиональная деятельность, высшее учебное заведение.

Viktoriia Stynska. Modelling the Professional Activity of the Future HEI Lecturers

The purpose of the suggested article is to outline the problem of modelling the professional activity of the future HEE specialists on the basis of the scientific ideas.

The author refers to different approaches to defining the concept of «modelling», defines the basic modelling principles (systematicity, accessibility, consistency; the completeness of the developed model; the connection of the vocational-theoretical and professional-practical training; the tasks typology; the reproduction of the subject and social content of professional activity; taking into account the common mistakes; choosing the appropriate forms, methods and techniques for solving problems); aspects of their application in pedagogy (epistemological, general methodological, psychological).

Different approaches were used to the definition of the term «model» as one of the basic concepts in the theory and practice of modelling objects, processes and phenomena and its components; the substantive characteristics, conceptual foundations of the personality of the model of the HEI specialist were regarded.

The focus was made on the models of the specialist training offered by the modern science in the social sphere (hierarchical, collective and developmental) and management theories (phenomenological (data models), deductive (systemic), imitative (sandwich models)).

Summarizing the scientific opinions, it is stated that the model of the HEE specialist is a document that is developed in the HEI for each specialty and reflects the competence of the HEI specialist, as well as forms the ability to carry out educational activities in the HEI.

Key words: model, modelling, specialist, professional activity, HEI.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний розвиток освіти, науки й техніки вимагає зміни базових принципів, підходів методології вищої педагогічної освіти, що стосуються методики викладання педагогічних дисциплін, змісту й організаційних засад освітнього процесу, моніторингу якості освіти, упровадження в практику діяльності ЗВО ефективних моделей, здатних шляхом використання креативних підходів забезпечити високий рівень професійної діяльності майбутнього фахівця ЗВО. Про це наголошується в програмних державних документах, зокрема, у Законі України «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Адже за умов, коли професійно-педагогічна підготовка з більшості спеціальностей не відповідає потребам суспільства, підготувати на ринку освітніх послуг конкурентоспроможного фахівця ЗВО до професійної діяльності стає першочерговим завданням.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Здійснений науковий пошук засвідчив, що в педагогічній науці маємо низку праць науковців, присвячених проблемам модернізації вищої професійної освіти (В. Алтуніна, В. Приходько, Н. Сидорчук); моделювання освітніх систем (С. Бобокало, К. Дворянкіна, І. Сабатовська, Н. Сура); формування в студентів педагогічних умінь і навичок в умовах університетської освіти (Р. Балягова, О. Горашук, В. Прошкін) та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Водночас, теоретичний аналіз наукових джерел дає підстави констатувати, що підготовка майбутніх викладачів ЗВО в контексті моделювання професійної діяльності ще є недостатньо розробленою, що й зумовило вибір теми статті.

Мета статті – на основі наукових ідей теоретично обґрунтувати наявні підходи до проблеми моделювання професійної діяльності майбутніх фахівців закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відповідно до довідкової літератури, моделювання – це «науковий метод пізнання явищ та процесів за допомогою відтворення їх характеристик на інших об'єктах – спеціально створених з цією метою моделях» [13, с. 337].

У контексті педагогічного дослідження моделювання – це універсальна форма пізнання, що застосовується в дослідженні й перетворенні явищ у будь-якій сфері діяльності [11, с. 434]. Покликаючись на працю О. Столяренко, моделювання – метод пізнавальної й управлінської діяльності, котрий дозволяє адекватно й цілісно відобразити в модельних уявленнях сутність, найважливіші якості й компоненти системи (зокрема, підготовки магістрів до професійної педагогічної діяльності), одержати інформацію про її минулий, теперішній і майбутній стан, можливості та умови побудови, функціонування й розвитку [14, с. 11].

Тобто, моделювання педагогічних явищ і процесів дає змогу концептуально осмислити об'єктивні зв'язки між елементами, компонентами, етапами окремого педагогічного феномена. Водночас педагогічне моделювання, зазначали І. Сабатовська та Л. Кайдалова, порівняно з багатьма іншими галузями знання, має особливості, зокрема відсутність універсальності у визначенні педагогічних явищ, нечіткий механізм виміру навчальних здобутків студентів та ін. [7, с. 24].

Основними принципами моделювання професійної діяльності в освітньому процесі, на думку І. Сабатовської та С. Бобокало, є такі: систематичність, доступність, послідовність; повнота розробленої моделі; зв'язок професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки; типізація завдань; відтворення предметного та соціального змісту професійної діяльності; урахування типових помилок; вибір доцільних форм, методів і прийомів для розв'язку завдань [6, с. 25].

Моделювання в педагогіці, як зазначає В. Михеєв, має декілька аспектів застосування:

- гносеологічний, у якому модель відіграє роль проміжного об'єкта в процесі пізнання педагогічного явища;
- загальнометодологічний, котрий дозволяє оцінювати зв'язки й відношення між характеристиками стану різних елементів освітнього процесу на різних рівнях їх опису та вивчення;

- психологічний, що дозволяє описувати різні аспекти освітньої діяльності та виявляти на цій основі психолого-педагогічні закономірності [3, с. 8].

Кожен із названих аспектів моделювання є певною технологією навчання, яка передбачає організацію, управління і контроль процесу навчання, що перебувають у системному зв'язку. Відповідно – для успішного функціонування всієї системи потрібно ретельне й продумане налагодження всіх її складових.

Одним із основних понять у теорії й практиці моделювання об'єктів, процесів і явищ є модель.

Термін модель у перекладі з латині означає зразок, пристрій, еталон. У широкому значенні – це будь-який аналог (опис, схема, креслення тощо) «оригіналу» цієї моделі [10, с. 419], що використовується як його «матриця».

За міркуваннями І. Сабатовської та Л. Кайдалової, у моделі фахівця виділяються два блоки: перший містить загальні характеристики, властивості і якості особистості; другий – професійні характеристики (морально-психологічну, професійно-ділову та професійно-психологічну підготовленість) [7, с. 49–50]. О. Кустинський у понятті модель поєднує два типи моделей – підготовки й діяльності, що дозволяє побудувати практичну модель фахівця. Однак, стверджує автор, їх основне завдання – допомогти ЗВО підготувати компетентного фахівця, здатного вирішувати поставлені перед ним специфічні завдання професійно, технічно грамотно й оперативно [2, с. 241].

Змістову характеристику моделі фахівця описали в колективній праці О. Пономарьов, Н. Середа та М. Чеботарьов, зазначаючи, що моделі фахівця – це документ, що розробляється у ЗВО для кожної спеціальності й відображає сукупність вимог до характеру й рівня його професійної та соціальної компетентності та особистісного розвитку [4, с. 7].

Головною властивістю моделі особистості фахівця, за твердженням І. Климковича, є професійна спрямованість, що в структурному плані обмежена такими компонентами: соціально-професійні погляди, переконання, ідеали, цінності; професійні потреби; професійні інтереси, настановлення, плани, стосунки; професійна концепція; професійні мотиви [1, с. 80].

За міркуваннями І. Сабатовської, узагальнена модель діяльності фахівця має складатись із таких структурних компонентів:

1. Уявлення про цілі діяльності фахівця.
2. Уявлення про ті функції, до виконання яких він повинен бути підготовлений, про результати підготовки компетентного фахівця і його індивідуальні якості, котрі мають бути сформовані як професійно важливі.
3. Уявлення про нормативні умови, у яких ця діяльність має здійснюватися.
4. Навички прийняття рішень, пов'язаних із діяльністю.
5. Навички роботи з інформацією, що забезпечує успішність діяльності [7, с. 78].

Розглянемо, які моделі підготовки фахівців пропонує сучасна наука в різних сферах професійної діяльності. Наприклад, у навчальному посібнику за заг. ред. І. Звереві, Г. Лактіонової [12, с. 94–95] у соціальній сфері пропонують використовувати такі моделі: ієрархічну, колективну та розвивальну.

Ієрархічна модель характерна для багатьох соціальних систем в Україні (наприклад, закладів охорони здоров'я). Її домінуючими ознаками є: зосередженість у керівника соціальної служби контролювальної та керівної функції; авторитарний тип комунікації; незначний потенціал зміни структури організації.

Особливостями *колективної моделі* є такі:

- практична відсутність ієрархії;
- домінування солідарності серед спеціалістів соціальної роботи;
- високий ступінь самовизначеності та самоконтролю;
- дискусійна форма прийняття рішень;
- завдання керівника – моделювання та координація;
- високий ступінь мотивації та ін.

Така модель сприяє узагальненню досвіду, досягнення синергетичного ефекту, креативності та використанню інноваційних технологій.

Ознаками *розвивальної моделі* є: послідовність і гнучкість реагування служби на внутрішні та зовнішні зміни; наявність лідера, якому належить право остаточного прийняття рішення та групи управлінців стратегічного та тактичного рівнів; відкритість, гласність управління; постійний, взаємний діалог керівника зі співробітником свого відділу (напряму).

У сучасній теорії управління для системи освіти використовуються моделі двох основних типів – феноменологічні і дедуктивні. Феноменологічні моделі – це переважно емпірично поновлені залежності вихідних даних від вхідних, зазвичай, з невеликою кількістю входів і виходів. Дедуктивне моделювання передбачає опис процесу загалом, а не окремих його режимів. До першого типу моделей – моделі даних – належать усі моделі математичної статистики. Другий тип моделей – системні моделі, які функціонують як структуровані системи, що дозволяє запроваджувати віртуальне моделювання в процесі вивчення педагогічних дисциплін [8, с. 34].

Цікавим у контексті нашої проблеми є наукове дослідження Н. Сидорчук, котра для побудови моделі системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів обрала багаторівневу модель (сендвіч-модель) як вид імітаційного моделювання.

Одним із найважливіших компонентів авторської моделі стала педагогічна технологія, яку представлено як цілісну, системну сукупність суспільних вимог до якості підготовки висококваліфікованого фахівця, дій конкретного закладу вищої освіти, загального алгоритму, що забезпечує перехід майбутнього фахівця від навчальної діяльності до професійної, трансформацію мотивів шляхом оволодіння спеціально розробленим на кредитно-модульній основі змістом навчальних дисциплін, реалізованим у межах відповідних форм, методів та локальних педагогічних технологій [9, с. 398].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, на основі наукових ідей можемо зробити висновок про наявність різних підходів до проблеми моделювання професійної діяльності майбутніх фахівців ЗВО, відповідно до яких узагальненою моделлю професійної діяльності майбутніх фахівців ЗВО вважаємо документ, що розробляється у ЗВО для кожної спеціальності й відображає сукупність компетентностей спеціаліста вишу, а також формує його готовність до професійної діяльності у ЗВО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Климкович И. Г. Модель специалиста медицинского профиля : лекция. Москва : ЦОЛИУВ, 1999. 39 с.
2. Кустинський О. В. Модель спеціальної підготовки майбутніх офіцерів запасу. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ : ВІКНУ, 2010. Вип. № 26. С. 239–245.
3. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике : стереотип. 3-е изд. Москва: КомКнига, 2006. 200 с.
4. Пономарьов О. С., Середа Н. В., Чеботарьов М. К. Моделювання діяльності фахівця: навч.-метод. посібник. Харків : НТУ «ХП», 2015. 58 с.
5. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
6. Сабатовська І. С., Бобкало С. В. Моделювання професійної діяльності майбутніх викладачів в умовах магістерської підготовки. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education*. 2019. № 2. С. 22–27.
7. Сабатовська І. С., Кайдалова Л. Г. Моделювання діяльності фахівця : навч. пос. Харків: В-во НФаУ, 2014. 180 с.
8. Самарский А. А., Михайлов А. П. Математическое моделирование. Идеи. Методы. Примеры [2-е изд., испр.]. Москва : Физматлит, 2001. 316 с.
9. Сидорчук Н. Г. Система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті єдиного європейського освітнього простору : дис...доктора пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2014. 584 с.
10. Словарь иностранных слов / под ред. С. М. Локшина. Москва : Гос. изд-во иностр. нац-ых словарей, 1949. 807 с.
11. Современный словарь по педагогике / сост. Е. С. Рапацевич. Минск : Современное слово, 2001. 928 с.
12. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; За заг. ред.: І. Д. Зверев, Г. М. Лактіонов. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
13. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / уклад. : В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко та ін. ; під заг. ред. В. І. Воловича. Київ : Укр. центр духовної культури, 1998. 736 с.
14. Столяренко О. В. Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця: навч.-метод. пос. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 196 с.

REFERENCES

- 1) Klimkovich I. G. Model' specialista medicinskogo profilya: lekciya [Medical Specialist Model: Lecture]. M. : COLIUV, 1999. 39 s. [in Russian].
- 2) Kustynskyi O. V. Model spetsialnoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv zapasu. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka* [Future reserve officers' special training model]. K.: VIKNU, 2010. Vyp. №26. S. 239–245 [in Ukrainian].
- 3) Mixeev V. I. Modelirovanie i metody teorii izmerenij v pedagogike [Modeling and methods of measurement theory in pedagogy] : stereotip. 3-e izd. M. : KomKniga, 2006. 200 s. [in Russian].
- 4) Ponomarov O. S., Sereda N. V., Chebotarov M. K. Modeliuvannia diialnosti fakhivtsia : navch.-metod. posibnyk [Modeling of the specialist activity: manual]. Kharkiv : NTU «KhPI», 2015. 58 s. [in Ukrainian].
- 5) Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2014 r. [On Higher Education: the Law of Ukraine of July 1, 2014]. # 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. [in Ukrainian].
- 6) Sabatovska I. S., Bobokalo S. V. Modeliuvannia profesiinoi diialnosti maibutnikh vykladachiv v umovakh mahisterskoi pidhotovky [Modeling professional activity of future teachers in Master's training]. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education*. 2019. # 2. S. 22–27. [in Ukrainian].
- 7) Sabatovska I. S., Kaidalova L. H. Modeliuvannia diialnosti fakhivtsia: navch. pos. [Modeling of the specialist activity: manual]. Kharkiv: V-vo NFaU, 2014. 180 s. [in Ukrainian].
- 8) Samarskij A. A., Mixajlov A. P. Matematicheskoe modelirovanie. Idei. Metody. Primery [Mathematical modeling. Ideas. Methods. Examples] [2-e izd., ispr.]. M. : Fizmatlit, 2001. 316 s. [in Russian].
- 9) Cydorchuk N. H. Systema profesiino-pedahohichnoi pidhotovky studentiv universytetiv u konteksti yedynoho yevropeiskoho osvithnoho prostoru [The system of the professional and pedagogical training of the University students in the context of the common European educational space]: dys...doktora ped. nauk: 13.00.04. Zhytomyr, 2014. 584 s. [in Ukrainian].
- 10) Slovar' inostrannyx slov [Dictionary of foreign words] / pod red. S. M. Lokshina. M. : Gos. izd-vo inostr. nac-yx slovarej, 1949. 807 s. [in Russian].
- 11) Sovremennyj slovar' po pedagogike [Modern dictionary of pedagogy] / sost. E. S. Rapacevich. Minsk : Sovremennoe slovo, 2001. 928 s. [in Russian].
- 12) Sotsialna robota v Ukraini: navch. posib. [Social work in Ukraine: Manual] / I. D. Zvereva, O. V. Bezpalko, S Ya Kharchenko ta in.; Za zah. red.: I. D. Zvierievoi, H. M. Laktionovoi. K.: Tsent navchalnoi literatury, 2004. 256 s. [in Ukrainian].
- 13) Sotsiologhiia : korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk [Sociology: A short encyclopedic dictionary] / uklad. : V. I. Volovych, V. I. Tarasenko, M. V. Zakharchenko ta in. ; pid zah. red. V. I. Volovycha. K.: Ukr. tsentr dukhovnoi kultury, 1998. 736 s. [in Ukrainian].
- 14) Stoliarenko O. V. Modeliuvannia pedahohichnoi diialnosti u pidhotovtsi fakhivtsia: navch.-metod. pos. [Modeling of pedagogical activity in specialist training: Manual]. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD», 2015. 196 s. [in Ukrainian].